

ЛОГИЧКИОТ СТАТУС НА ПРАВНОТО РАСУДУВАЊЕ: ПОСТОИ ЛИ СПЕЦИФИЧНА „ПРАВНА ЛОГИКА“?

Крајка содржина

Основната цел на овој труд е да ги елаборира главните насоки на контроверзиите во врска со посвоењето на специфична правна логика. Аргументите за и против специфичноста на правната логика се организирани во согласност со прочуената конфронтација на антиформалистичката и формалистичката позиција во логиката, која се одвиваше во шесеттиите години на дваесеттиот век, и чиј основен проблем и до денес не е дефинитивно решен. Заклучокот на трудот оди во прилог на тезата дека одговорот на прашањето за специфичноста на правната логика, во крајна линија, зависи од тоа кое сфаќање на логиката – потесното или поширокото – сме подготвени да го прифатиме. Сепак, се покажува дека екстремните позиции во контроверзиите всушност коинцидираат од практична гледна точка, бидејќи обете, на свој начин, го стимулираат пролабоченото проучување на логички релевантните компоненти на правното расудување.

Клучни зборови: ЛОГИКА, ПРАВНО РАСУДУВАЊЕ, ФОРМАЛИЗАМ, АНТИ-ФОРМАЛИЗАМ, ПЕРЕЛМАН, КАЛИНОВСКИ.

Увод: антиформалистичкиот предизвик

Интензитетот со кој се развиваа логичките теории, почнувајќи од втората половина на деветнаесеттото столетие, како и нивната тесна, речиси неразлучлива поврзаност со фундаменталните математички истражувања во овој период, постепено но драстично ја оддалечија логиката како дисциплина од нејзините првични историски преокупации. Овие преокупации, уште од античката доба, беа поврзани со потрагата по принципите на рационалната аргументација кои се дејствителни не само во високоапстрактните сфери на научната дејност, туку и во вообичаената аргументациско-комуникациска активност на луѓето како рационални суштества.

Отфрлањето на проблематиката на практичното расудување како недоволно атрактивен објект на логичкиот интерес, ја покажа својата опачина во вознемирувачката ситуација кога, во првата половина на дваесеттото столетие, платформата на современата симболичка логика неочекувано се судри со препреки од двоен, како внатрешен, така и надворешен карактер. Имено, од една страна, свеста за нејзините инхерентни, системски ограничувања, иницирана од Геделовите (Gödel) резултати, во значителна мера го намали теорискиот ентузијазам кој ги инспирираше дотогаш интензивните истражувања на логичките основи на математиката. Од друга страна, пак, развиените инструменти на современата формална логика, наспроти сета своја софистицираност, се покажуваа како непогодни или, во помала или поголема мера, неупотребливи за анализа и раководење на расудувањето и аргументацијата во широка гама на вообичаените, секојдневни контексти.

Како своевиден одговор на оваа парадоксална ситуација, теориската реакција на повеќедецениската доминација на математичката парадигма во логиката, како и проширувањето на интересот за практичната димензија на расудувањата, се концентрираше околу оската на новата логичка алтернатива: теоријата на аргументацијата, делумно иницирана од страна на Стивен Тулмин (Stephen Toulmin), а комплетно философски развиена од страна на белгискиот логичар и философ на правото, Хаим Перелман (Chaim Perelman).¹ Благодарение на нивните истражувања и теориски заложби, феноменот на т.н. „правна логика“, односно, во поширока смисла, „правното расудување“ беше промовиран во клучен аргумент за ограниченоста на експланаторните моќи на формалниот приод во логиката. Нагласеното спротивставување на правната и формалната логика од страна на Перелман се темелеше врз „емфатичното посочување на постоењето на суштествено неформални, а сепак рационални модуси на аргументација“, (Horowitz 1972:2) чие доминантно присуство го прави правното расудување неподатливо за формално-логички третман.

Сепак, Перелмановата сугестија за постоење на посебна правна логика, односно за своевидната логичка специфичност на правната аргументација, не само што не даде дефинитивен одговор на отвореното прашање за карактерот на оваа специфичност, туку прерасна во вистинска теориска контроверза од широки размери. Име-

¹ Поопстоен приказ на Тулминовиот и Перелмановиот придонес кон современата теорија на аргументацијата е изложен во: Ана Димишковска Трајаноска, *Прагматичката и теоријата на аргументацијата*, Ѓурѓа, Скопје, 2001.

но, за приврзаниците на класичната формалнологичка парадигма, занемарувањето, па дури и принципиелното отфрлање на формалниот аспект од корпусот на стандарди за проценка на „рационалната сила“ на аргументите, претставуваше неприфатлив чекор, кој е во очевидна спротивност со самата суштинска определба на „логичкото“. Така, предизвикот на „правната логика“ всушност ја подложи на ново и темелно преиспитување генералната и историски вкоренета позиција на логичкиот формализам². Благодарение на овој проблем, таа беше поставена пред задачата својата претензија на универзална, независна-од-содржината применливост, да ја одбрани од налетот на антиформалистичките аргументи, и од идејата за постоење на своевидна неформална логика способна да ги третира феномените во чие објаснување формалнологичките средства и методи едноставно потфрлаат.

Теорискиот спор околу природата и специфичноста на правното расудување се карактеризира со нагласена преплетеност на терминолошката и супстанцијалната димензија на недоразбирањата меѓу застапниците на различните позиции во неговите рамки. Оттаму, појдовната точка на неговото расветлување всушност го претставува проблемот на самото прецизирање на значењето и теорискиот дострел на синтагмата „правно расудување“, односно доловување на суштината на контроверзата околу т.н. „правна логика“ и нејзината посебност.

Поимот на правното расудување – прелиминарни определби

Синтагмата „правно расудување“, уште на елементарното рамниште на поимната артикулација, се соочува со принципиелната тешкотија на нејзината двојна двосмисленост, односно повеќесмисленост; имено, обата концепта коишто ја сочинуваат со себе носат повеќеслојни конотации, кои, доколку не можат систематски да се одбегнат, неопходно е барем да се имаат предвид, како гаранција дека хетерогениот дискурс на правното расудување сепак се базира врз една минимална заедничка поимна основа.

---

² Во овој контекст, синтагмата „логички формализам“ се користи како директен превод на англиската синтагма „logical formalism“, која Хоровиц ја употребува со цел да ја означи онаа концепција за логиката според која нејзина најважна карактеристика е формалноста; според тоа, овој термин не треба да се поистоветува со формализмот како правец во философијата на математиката, ниту со некаква pejоративна стикета која понекогаш ѝ се придава на логиката поради наводната стерилност и непродуктивност, односно исклучивата преокупираност со апстрактните симболи сфатени како цел сами за себе.

Најнапред, темелната двосмисленост се јавува во однос на самиот поим на „расудувањето“; имено, кај него, како и кај некои сродни логичко-методолошки концепти (на пр. *арџументијација*), на дело е т.н. „процес/продукт“ двосмисленост, која подразбира дека овој термин во определени ситуации се користи да ја означи самата активност на расудувањето, а во други – да ги означи нејзините резултати. (cf. Blanché 1973:5) Доколку се појде од вообичаеното формално-логичко становиште, може да се каже дека логичкиот интерес е примарно насочен кон рамништето на продуктите, кон анализата на самите аргументативни структури, сфатени било како безвременски, деконтекстуализирани, формално валидни обрасци на релации помеѓу исказите и нивните делови, било како конкретни дискурзивни реализации на овие обрасци во определен процес на расудување. Сепак, од друга страна, фактот што рационалната активност не се исцрпува само во следењето на фиксни комплекси од правила, туку неретко го опфаќа и метарамништето на расудување за правилата, во смисла на нивна компарација, евалуација или модификација, прашање е дали е теориски прифатливо од концептот за расудувањето да се исклучи неговиот динамичен и флексибилен, стратегиски аспект кој е конотиран токму од разбирањето на расудувањето како специфичен вид активност.

Другиот аспект на повеќеслојноста на поимот на расудувањето е поврзан со дилемата дали тој коинцидира со логичкото значење на нужно следување на исказите едни од други – во смисла на Аристотеловата дефиниција на силогизмот – или треба да се разбере во една поширока смисла којашто допушта како логички релевантни да се третираат и инстанциите на расудувањето во кои помеѓу премисите и конклузијата постои поскоро однос на логичка веројатност од определен степен, одошто однос на логичка нужност. И покрај неспорната методолошка предност на првата позиција, нејзиниот клучен недостаток е големото редуцирање на кругот на феномените кои би се квалификувале како случаи податливи за логичка анализа. Оттаму, во теориите од втората половина на дваесеттиот век сè почесто е приклонувањето кон втората, поширока концепција. Според неа, расудувањето претставува дискурзивна операција преку која се покажува дека еден или повеќе искази (премиси) имплицираат некој друг исказ (конклузија) или во најмала рака го прават веројатен (cf. Lalande 1956: 887), односно, во верзијата којашто експлицитно се надоврзува на Аристотеловите определби, „дискурс во кој откако ќе се постават извесни искази и благодарение на самото тоа што тие се поставени, од нив произлегува некој друг исказ, било на нужен, било на повеќе или помалку веројатен начин“. (Blanché 1973: 12).

Што се однесува, пак, до втората компонента од синтагмата „правно расудување“, придавката „правно“, нејзината интерпретација не само што не ги намалува, туку ги умножува термилошко-концептуалните дилеми кои ги покренава поимот на „расудувањето“. Имено, самото правно подрачје е толку широко и хетерогено што тешко може да се најде прифатливо значење на изразот „правно расудување“, коешто без дополнителна квалификација би било применливо на сите рамништа и во сите сегменти на дејствување на логичките механизми во правото. Овие механизми, принципи и техники, имаат свое место и улога како на планот на легислацијата, односно во законодавното обликување на правните системи како нормативни системи, така и на планот на адјудикацијата, односно судиското применување на нормите врз фактичката реалност; како во адверзативната активност на адвокатското „pro и contra“ расудување, така и во интелектуалната активност на промислување, интерпретирање и коментирање на правните феномени од страна на правните теоретичари и творци на правните доктрини. И покрај тоа што помеѓу сите овие сегменти постои доволна мерка на сродност – макар и во смисла на витгенштајновската „фамилијарна сличност“ – за изразот „правно расудување“ да може во определени контексти да се однесува на секој од нив, наведените рамништа покажуваат и определени особености кои се должат на специфичноста на техниките кои се применуваат во зависност од задачата и целта на кои им служи расудувањето во конкретниот случај. Освен тоа, во теориска смисла, расудувањата на законодавецот и на правниот теоретичар, на адвокатот и на судијата не се изедначени во поглед на тежината и значењето коешто им се придава како на објект на логичкиот интерес и логичката анализа: Перелман, на пример, отворено го фаворизира статусот на судиското расудување, сметајќи дека токму на него и се однесува синтагмата „правно расудување“. Така, според него,

„под овој израз го подразбираме расудувањето на судијата, она коешто се покажува во некоја пресуда или решение коишто мотивираат определена одлука. Теориските анализи на правникот, одбраните на адвокатот, обвинението на јавното обвинителство даваат разлози коишто можат да влијаат врз одлуката на судијата; единствено образложената пресуда ни ја дава севкупноста на елементите коишто ни овозможуваат да ги согледаме карактеристиките на правното расудување. ...Судиското расудување, така, се покажува како самиот тип на практичното расудување, коешто има за цел да оправда некоја одлука, избор, барање, да покаже дека тие не се произволни или неправедни“. (Perelman 1983:95)

Доминантноста на феноменот „судиско расудување“ при определувањето на содржината на поимот „правно расудување“ е јасно воочлива и во обидот да се артикулираат три главни значења за кои, во својот текст „Интерпретацијата и кохерентноста во правното расудување“, Џули Диксон (Julie Dickson) смета дека правните теоретичари најчесто му ги придаваат на овој поим. Имено, под него се подразбира:

- а) расудување со цел да се востанови постојната содржина на правото во поглед на определено прашање;
- б) расудување од постојната содржина на правото кон одлуката која судот треба да ја донесе во некој случај кој доаѓа пред него, а во кој е инволвирано споменатото прашање;
- б) расудување за определена одлука која судот треба да ја донесе во некој случај кога ќе се земат предвид сите фактори, при што особено екстремна варијанта е онаа во која пред судот се поставува дилемата дали поскоро треба да одбие да го примени законот, во смисла на позитивно право, тогаш кога тој е флагрантно и системски спротивен на моралот и на принципите на т.н. „природно право“. (cf. Dickson 2001:2)

И покрај базичното уважување на овие укажувања, во овој труд ќе се има предвид поширокото значење на квалификативот „правно“ во изразот „правно расудување“, сметајќи дека тој треба да отвори простор за проучување и на останатите видови расудување присутни на правен план, освен парадигматичната инстанца на судиското расудување.

Во таа смисла, како поприфатлива, иако помалку прецизна, се наметнува определбата на Бержел (Bergel), којашто тој ја дава во своето дело *Ойшија теорија на правото*, според која „правното расудување се состои во интелектуалната постапка (démarche) способна да доведе до решение на правните проблеми, благодарение на извесен број рационални средства.“ Оттаму, „да се опише правното расудување значи да се определат методите кои овозможуваат да се пронајде ова решение“. (Bergel 1983:262)

Сепак, наспроти предностите на проширениот концепт на правното расудување, усвојувањето на оваа определба повлекува една не помалку комплексна тешкотија поврзана со интуитивната употреба на квалификативот „правно“ – тешкотијата на утврдувањето на спецификата на споменатите „правни проблеми“, според

која тие би се разликувале од останатите комплекси проблеми по чие решавање се трага со употреба на рационални средства (филозофските, математичките, итн.).

Токму со оваа тешкотија – имено, со потенцијалниот расчекор помеѓу особеноста на правните проблеми и универзалноста на логичките закони кои се користат при нивното разрешување – е поврзано и прашањето за постоењето на т.н. „специфично правна“ логика, односно спорот околу ова прашање во контекст на теориите за правното расудување, кој беше инициран кон почетокот на шеесеттите години на европската логичко-правна сцена. Спротивставеноста на гледиштата на двајцата еминентни протагонисти на логичкиот интерес за правото – Хаим Перелман и Жорж Калиновски (Georges Kalinowski), во овој дел на трудот ќе биде сфатена како „оска на кристализација“ околу која можат да се структурираат аргументите pro и contra постоењето на правната логика, артикулирани од редица други автори како од францускиот и германскиот, така и од англо-саксонскиот културен контекст.

Спорот околу специфичноста на „правната логика“: justesse и justice

Следејќи една од прегнантните формулации на Мари-Лор Матје-Изорш (Marie-Laure Mathieu Izorche), би можело да се каже дека проблемот на т.н. правно расудување ја отелотворува имплицитната напнатост помеѓу две вредности од различно рамниште кои коегзистираат во целината на правните феномени: justesse, сфатена како логичка коректност на изведувањето на правните искази во рамките на постојниот нормативен систем, и justice, сфатена во смисла на тешко дофатливиот аксиолошки квалитет на „праведност“ на решенијата на правните проблеми изразени во овие искази. (Mathieu-Izorche 2001:1). Сознанието за неидентичноста на овие две компоненти е тешко оспорливо, во таа смисла што сентенцата „justesse n'est pas justice“⁴ се доживува како „општо место“ во приодот кон логичките аспекти на правото. Секако дека коректноста на изведувањето на правните искази не ја конституира, ниту автоматски ја повлекува нивната справедливост; сепак, клучното прашање е дали самото доведување во особен вид врска на логичките закони со целите на пос-

⁴ „Точноста не е праведност“.

тигнување на праведноста, присутно во синтагмата „правна логика“, не имплицира неоправдано хибридизирање на две диспаратни компоненти, создавајќи една концептуална химера која тешко може да претендира на теориски издржан статус? Дали, најпосле, меѓу концептите на *justesse* и на *justice* воопшто постои заемна блискост којашто го надминува рамништето на едноставно фонетско-терминолошко совпаѓање?

На еден имплицитен или експлицитен начин, оваа дилема, како и нејзините можни артикулации, се момент присутен во најголемиот број традиционални и современи обиди за определување на феноменот на правното расудување.

Нагласувањето на специфичната поврзаност на логичките и на вредносните компоненти на правните искази, односно на нивното изведување, е она што ја воведува навидум ситната термилошка, но всушност супстанцијална дистанција која самиот Перелман ја воспоставува во однос на обидите на неговите претходници и современици да го определат значењето на изразот „правна логика“.

Расправајќи за овој проблем во воведот на неговото дело „Правна логика“, Перелман ја наведува дефиницијата на К. Енгиш (K. Engisch), според кого „правната логика е материјална логика, којашто треба да ни укаже што е умесно да се прави кога – во границите на возможното – сакаме да стасаме до вистинити или барем 'коректни' правни судови.“ (Perelman 1999:5)

Перелман, според сопствените зборови, ја прифаќа оваа квалификација под услов квалификативите „вистинити“ или „коректни“ да се заменат со „праведни“ (*justes*), „разумни“ (*raisonnables*) или „справедливи“ (*equitables*). (ibid.) Сепак, „условот“ кој тој го поставува очевидно бара потег со радикални консеквенции – напуштање на еминентно логичките критериуми на вистинитоста и коректноста (сфатена во смисла на „правилност“) во корист на вредносните критериуми на „праведноста“, односно „еднаквоста“, кои можеби адекватно упатуваат на правниот, но секако не и на логичкиот аспект на претпоставената специфичност на „правната логика“.

Имајќи ги предвид далекусежните и спорни теориски импликации од ваквиот приод, приврзаниците на формалнологичката парадигма, пак, се спротивставуваат на ова залагање за особениот, неформален карактер на „правната логика“, сметајќи дека под оваа синтагма всушност се подразбира примената на општите логички принципи и механизми врз специфичното подрачје на правото. Така, во *Воведој во правната логика* Жорж Калиновски „правната логика“ ја определува како „дел од логиката којашто од формална глед-

на точка ги испитува интелектуалните операции на правникот“ (Kalinowski 1965:7)

Во својата прочуена статија од 1959 година⁴, која, според Перелман, го претставува изворот на контроверзата околу постоењето на правната логика, Калиновски е мошне категоричен⁵ во заземањето негативен став кон ова прашање:

„Според нашето гледиште, има само една логика: логика tout court (без оглед дали ќе ја сфатиме во теориска или во нормативна смисла). Секако, помеѓу различните апликации на универзалните логички закони или правила постојат и такви кои се изведуваат од страна на правниците во некој домен на правното знаење. Мошне е интересно и полезно да се анализираат различните апликации на универзалните логички закони и правила во различните домени на правното знаење. Занимливо и збогатувачки е да се истражуваат правните хабитуси на кои тие се должат. Но бесполезно е да се обидуваме да проучуваме некаква правна логика во вистинската смисла на зборот, бидејќи таа не постои.“ (наведено според Perelman 1999: 4)

Критичката забелешка којашто Перелман, пак, од своја страна, ја упатува кон споменатата дефиниција на Калиновски е своевидното обвинување за „редукционизам“ односно одбивањето да му се припише какво и да било теориско значење на „не-принудувачкиот“ тип на аргументација, кој, според него, е доминантен модус на правното расудување. Според зборовите на Перелман,

„...структурата на аргументацијата којашто мотивира определена одлука изгледа мошне различна од онаа на силогизмот со кој се преминува од премисите кон конклузијата. Додека во еден силогизам преминот од премисите кон конклузијата е принуден, не е така кога се работи за тоа да се премине од аргументите кон одлуката: овој премин воопшто не е принудувачки, бидејќи кога би бил таков, не би се наоѓале пред одлука, којашто секогаш ја претпоставува можноста да се одлучи поинаку или воопшто да не се одлучи.“ (Perelman 1999: 2) Оттаму, „не е точно да се каже дека секоја аргументација е само заклучување (inférence), во смисла на дедукција извршена во согласност со претходно востановените правила“. (Perelman 1999: 4)

⁴ Станува збор за статијата „Y-a-t-il une logique juridique?“, *Logique et analyse*, 1959, 53.

⁵ Според Хоровиц, ставот на Калиновски по ова прашање во извесна мера „омскнува“ во неговите подоцнежни списи.

Во однос на прашањето за (не)постоењето на засебна правна логика, Перелман, слично како што тоа го направи и со Енгишовата определба, го подвлекува сопственото реинтерпретативно дистанцирање од позицијата на Калиновски, така што навидум се согласува со неа, но во верзија којашто подразбира значително поместување на изворното значење и интенција на нејзините клучни термини. Така, тој истакнува дека единствената корекција којашто би ја извршил врз цитираниот текст од Калиновски е тоа што на зборот „логика“ во неа би му го додал квалификативот „формална“:

„постои само една формална логика. Тоа е онаа којашто се предава на универзитетите и доколку „логиката tout court“ се идентификува со формалната логика, тогаш не само што последниов израз станува плеонастичен, туку е и смешно да се зборува за правна логика, како што би било смешно да се зборува за биохемиска или зоолошка логика, кога се употребуваат правилата на формалната логика во некој трактат од биохемијата или од зоологијата.“ (Perelman 1999:5)

Своето остро спротивставување, пак, на сведувањето на логиката воопшто на формалната логика, Перелман го брани, од една страна, со повикување на востановената практика на правното расудување, а од друга – со нагласувањето на нераскинливата вкоренетост на правното расудување во поширокиот социјален контекст и неговата пресудна улога во одржувањето на нормативната динамика на општеството. Во функција на завршен аргумент против идентификацијата на правната и формалната логика, Перелман се навраќа на своето инсистирање на споменатата потрага по еднаквоста и справедливоста како клучна компонента на правното расудување:

„...напорот на правниците, на сите рамништа и во целата историја на правото се стремеше кон тоа да ги помири техниките на правното расудување со праведноста, или барем со социјалната прифатливост на одлуката. Оваа преокупација е доволна за да ја подвлече недостатноста на едно чисто формално расудување во правото, коешто би се задоволувало со тоа да ја контролира коректноста на заклучоците, без да ја проценува вредноста на конклузијата“. (Perelman 1999: 9)

Како што подвлекува Матје-Изорш, главен залог за разбирање и евентуално надминување на контроверзата околу постоењето на „правната логика“ е всушност постигнувањето согласност околу употребата на зборовите „логика“ и „правно расудување“. Имено, спо-

ред споменатата авторка, доколку логиката се сфати, во потесната смисла, како збир од правила коишто ја обезбедуваат исправноста на заклучувањето, тогаш таа овозможува да се дофати само еден дел од она што му припаѓа на правото, додека, според широката концепција, која го вклучува збирот од рационални и аргументативни процеси преку коишто се доаѓа до некоја одлука, таа има тенденција да го апсорбира, претендирајќи на тоа дека е способна коректно да го опише не само правното расудување, туку и секоја друга форма на расудување. (Mathieu-Izorche, 2001:1)

Така, осврнувајќи се на наводниот „спор“ помеѓу Перелман и Калиновски, кој, како што беше споменато, всушност се сведува на темелно недоразбирање околу значењето и дострелот на клучните поими кои двајцата автори ги користат во своите дефиниции, Матје-Изорш подвлекува:

„Тогаш, сè зависи од прифатената дефиниција: доколку под 'правна логика' се подразбира целината оформена од валидните расудувања и од 'справедливите, разумни или праведни пресуди (judgements)', тогаш секако дека постои правна логика, или поточно логика на судењето (или на одлучувањето, кое не е нужно судиско). Доколку, напротив, под 'логика' се подразбере науката којашто ја проучува валидноста на расудувањата, тогаш сме во позиција да тврдиме, заедно со Ж. Калиновски: според нашето мислење, постои само една логика: накусо, логика“. (Mathieu-Izorche 2001:4)

Сепак, наспроти фактот што Перелмановите ставови за особеноста на правната логика се формулирани пред повеќе од неколку децении, и наспроти издржаните критики кои им беа упатени од страна на поборниците на универзалноста на логиката како дисциплина, и во контекстот на современите истражувања на правното расудување можат да се најдат приврзаници на позитивниот одговор на прашањето за постоењето на специфична правна логика. Како еден од најексплицитните негови протагонисти се истакнува Јап Хаге (Jaap Hage), кој смета дека во рамките на една полиберална концепција за логиката, со право може да се зборува за „специјална правна логика“, чијашто задача би била да ги истражува (полу)необичните релации кои специфично му припаѓаат на доменот на правото. Како сведоштво за постоењето на предметот на истражување на овој вид логика, тој ја наведува долгата историска традиција на логичките истражувања на релациите помеѓу централните правни концепти, какви што се правата, обврските, дозволите, забраните, одговорноста, валидноста итн., збогатена со најновите резултати на истражувањата од областа

на отповикливото расудување. (cf. Hage 2005:10)⁶ Всушност, гледиштето на Хаге претставува своевиден одговор на Сетемановата (Soeteman) критика на перелмановската линија на размислување, критика која настојува да ја покаже излишноста на постоењето на некаква неформална, материјална логика која ќе ги земе предвид специфичностите на правниот домен, претендирајќи на тоа дека претставува еден вид дополнување на формалната логика. Според Хаге, од т.н. „правна логика“ не би требало да се очекува да понуди некаква „генерална теорија за решавање на правните проблеми, туку орудија кои ќе ја овозможуваат логичката евалуација на *неформалниите* правни аргументи и кои, за остварувањето на таа цел, не поаѓаат од формалната логика, туку настојуваат колку што е можно поцелосно да ја усвојат концептуалната рамка на реалното правно расудување“. (Hage 2001:86)

Поумерено, иако сродно гледиште на Хагевото, застапува и Барт Верхеј, кој смета дека на прашањето за постоењето на „каноничката логика на правото“ треба да се даде изнијансиран одговор; од една страна, врз основа на фактот што, според него, она што во еден логички систем се смета за валидно заклучување е во голема мера условено од извесен контекстуално зависен теориски избор (context-dependent choice), би можело да се тврди дека логика на правото може да постои; но од друга страна, пак, се покажува дека таквата „логика“ всушност не би имала навистина независен статус, бидејќи би можела да се сведе на „множество правни премиси во рамките на извесна поапстрактна логика“. (Verheij 1999:109)

---

⁶ Овие ставови на Хаге се преземени од прелиминарната верзија на текстот на неговото дело *Studies in Legal Logic*, достапно на интернет-страницата http://www.rechten.unimaas.nl/metajuridica/hage/Legal_Logic.htm барем до 28 мај 2005; во март 2006, спомнатото дело е објавено од страна на издавачката куќа Kluwer.

Заклучок

Како што може да се забележи од ова елементарно соочување на спротивставените позиции во поглед на проблемот на специфичноста на правната логика, сосем во духот на едно од основните начела на теоријата на аргументацијата – имено, дека во аргументативниот дискурс секоја од спротивставените тези може да претендира на извесен степен на издржаност – и позитивниот и негативниот одговор на споменатото прашање, можат да наведат разлози во своја полза, кои не можат да се дисквалификуваат со едноставен и неспорен гест. Оттаму, во обидот да се сумираат главните линии на недоразбирањето околу постоењето и дефинирањето на „правната логика“, би можеле да се издвојат следниве поенти:

1) Од термилошка гледа точка, имајќи ги предвид оспорувањата на смисленоста на самиот израз „правна логика“, се чини дека поадекватно е да се употребува синтагмата „правно расудување“ – термин кој е доволно широк да ја покрие разликата помеѓу неспорните формалнологички компоненти на овој тип расудување и останатите интелектуални операции со вредносен поттекст кои влегуваат во неговиот домен.

2) Темелен предуслов за разбирање на предметот на разидувањето помеѓу протагонистите на спротивставените одговори на прашањето за постоењето на специфичната „правна логика“, е земањето предвид на фактот дека нивните позиции всушност се втемелени врз различни начини на употреба на самиот термин „логика“, кои се симптом за имплицитното прифаќање на различни философски концепции за предметот, статусот и преокупациите на самата логика како дисциплина. Повеќесмисленоста на овој термин, кој по бројот и различноста на определбите што му биле припишувани во текот на историјата, доаѓа веднаш по терминот „философија“, уште еднаш се покажува како извор на сериозни концептуални тешкотии.

Очевидно е дека перелмановската концепција почива врз едно мошне широко сфаќање за обемот на апликацијата на поимот „логика“, чиј домен би ги опфаќал сите теориски и практични полиња на рационалниот дискурс, вклучително и целината на правниот дискурс. Имено, единствено од таа позиција е можно грижата за „праведноста или барем социјалната прифатливост“ на правните судови, односно трагањето по техниките на нејзиното обезбедување, да се доживува како легитимна „логичка“ преокупација. Сепак, негативниот ефект од ваквиот приод се состои во фактот што со радикалното проширување на семантичкото поле на терминот „логика“ сериозно

се атакува врз нејзината специфичност и дисциплинарна определе-ност како научна гранка, доведувајќи ја во опасност од губење на сопствениот предмет и од апсорбирање на доменот на компетенциите на останатите дисциплини.

Од друга страна пак, потесното сфаќање на поимот „логика“, кое неа ја определува како наука за валидното заклучување, индиферентна кон содржинскиот аспект на нејзиното применување, навистина ја сочувува теориската автономија и сувереност на логиката во поглед на предметот и методите на нејзините истражувања, но го остава неопределен статусот на многубројните техники на расудување кои не можат без остаток да се сведат на формалните (дедуктивни) шеми, а кои играат исклучително значајна улога како во секојдневните расудувања на правниците, така и во другите области на практичното расудување.

Сепак, давајќи му предност на гледиштето за специфичната определеност на логиката како научна гранка, кое не е во противречност со универзалноста на нејзината примена, се чини дека би можеле да се согласиме со определбата на Матје-Изорш која ја квалификува логиката како „наука којашто е надворешна во однос на правото“ а сепак „способна да понуди една гледна точка којашто секако, не го ојфаќа сејќо она коешто е правно, но овозможува длабинско досеѓнување на некои од неговите механизми.“ (Mathieu-Izorsche 2001: 2). Освен тоа, како што покажуваат современите истражувања, откривањето и формалното изразување на досега необработени, вклучително и недедуктивни обрасци и техники со кои избилува правното расудување, е задача која легитимно ѝ припаѓа на логиката сфатена во оваа смисла, бидејќи нивното проучување и воопштување води до нови и значајни логички откритија од универзална важност.

На тој начин, станува јасно дека дури и негирањето на постоењето на некаква посебна „правна логика“ од неформален вид е позиција компатибилна со нагласениот интерес за проучувањето на рационалните механизми кои се дејствителни на правното подрачје. Тоа, од своја страна, имплицира дека и покрај сета теориска спротивставеност, екстремите на контроверзата всушност коинцидираат на практичен план, поттикнувајќи го, секој на свој начин, истражувањето на логички релевантните компоненти на правното расудување, како во рамките на потесната, така и во рамките на пошироката концепција за логиката.

(Рецензент: проф. д-р Виолејџа Панцова)

РЕФЕРЕНЦИ

- Bergel, J. – L. (1989) *Théorie générale du droit*. Deuxième édition. Paris: Dalloz.
- Blanché, R. (1973) *Le raisonnement*. Paris: PUF.
- Dickson, J. (2001) „Interpretation and Coherence in Legal Reasoning“. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Ed. Edward N. Zalta. Fall 2001. 13 pages. 28 May 2005. <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2001/entries/legal-reas-interpret/>>.
- Димишкова-Трајаноска, А. (2001) *Прагматика и теорија на аргументација*. Скопје: Гурфа.
- Hage, J. (2005) *Studies in Legal Logic*, 28 May 2005. <http://www.rechten.uni-maastricht.nl/metajuridica/hage/Legal_Logic.htm>
- Hage, J. (2001) „What to Expect from Legal Logic?“. *Legal Knowledge and Information Systems. Jurix 2001: The Fourteenth Annual Conference*. Bart Verheij et al. (eds.) Amsterdam: IOS Press, 77-87. 28 May 2005. <<http://www.jurix.nl/pdf/j01-07.pdf>>.
- Horowitz, J. (1972) *Law and Logic – A Critical Account of Legal Argument*, Wien/New York: Springer – Verlag.
- Kalinowski, G. (1965) *Introduction à la logique juridique*. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence.
- Lalande, A. (1956) *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, Paris: PUF.
- Mathieu-Izorche, M.L. (2001) *Le raisonnement juridique – Initiation à la logique et à l'argumentation*. Paris: PUF.
- Perelman, Ch. (1999) *Logique juridique – Nouvelle rhétorique*, Paris: Dalloz.
- Perelman, H. (1983) „Pravno rasuđivanje“. *Pravo, moral i filozofija*. Prev. Dušica Guteša i Vera Mihajlović, Beograd: Nolit.
- Verheij, Bart. (1999) „Logic, Context, and Valid Inference, or: Can there be a Logic of Law?“. *Legal Knowledge based Systems, JURIX 1999, The Twelfth Conference*. Jaap van der Herik et al. (eds.) Nijmegen: GNI, 109-121. 28 September 2005. <<http://www.jurix.nl/pdf/j99-10.pdf>>.

Ana DIMIŠKOVSKA-TRAJANOSKA

**THE LOGICAL STATUS OF LEGAL REASONING:
IS THERE A SPECIFIC „LEGAL LOGIC“?****ABSTRACT**

The fundamental objective of this article is to elaborate the main lines of the controversy concerning the existence of a specific „legal logic“. The arguments pro and contra the specificity of the legal logic are organized along the lines of the famous confrontation of the anti-formalist and the formalist positions in logic, which took place in the sixth decade of the twentieth century. The fundamental problem at the centre of this controversy has not been definitively resolved to date. The conclusion of the paper is in favour of the thesis that the answer to the question of the specificity of legal logic depends, in ultima linea, on the conception of „logic“ to which we are prepared to subscribe, i.e. the narrow or the broad one. However, it turns out that the extreme positions in the controversy coincide from a practical point of view, because each in its own way stimulates in-depth research on the logically relevant components of legal reasoning.

Keywords: LOGIC, LEGAL REASONING, FORMALISM, ANTI-FORMALISM, PERELMAN, KALINOWSKI.